

VARLIK VERGİSİ VE MERSİN UYGULAMASI

Erdem ÇANAK¹

ÖZ

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na girmemekle birlikte savaşın bütün sıkıntılarını yaşamıştır. Hatta bu sırada 1 milyona yakın vatandaşını da silâh altına almıştır. Ülkenin çalışan ve üretim yapan nüfusunun silâh altına alınması ise üretimde ciddi düşüslere sebebiyet vermiştir. Bunun yanı sıra savaşın neden olduğu iktisadi sıkıntıların etkisiyle enflasyon yükselmiş, karaborsa ve vurgunculuk artmıştır. Bu durumdan en çok istifade edenler ise büyük toprak sahibi çiftçiler ile ticaretle iştigal eden gayrimüslim azınlıklar olmuştur. Bunun üzerine hükümet, büyük miktarda kazanç elde etmiş olan bu kişilerden bir defaya mahsus olmak üzere "Varlık Vergisi" adıyla bir vergi almaya karar vermiştir. Bu vergi sayesinde devletin bütçe açığının giderilmesinin yanı sıra sosyal adaletin de sağlanması amaçlanmıştır. Ancak vergi, uygulamada görülen birtakım olumsuzluklardan dolayı ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Bu çalışmada ise kanun hakkında bilgi verilerek Mersin uygulaması ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Varlık Vergisi, Mersin, İçel, İkinci Dünya Savaşı.

THE PROPERTY TAX AND ITS PRATICE TO MERSİN

ABSTRACT

Although the Republic of Turkey did not fight and remained neutral in the Second World War, she was confronted with all the horrors of war. In fact, approximately 1 million citizens had been mobilized and conscripted at that time. The mobilization of an actively working population resulted in a serious decline in production. In addition, inflation increased, black market and profiteering thrived and became widespread as a consequence of the economic downturn caused by war. The circumstances mostly benefited the large landowners and non-Muslim minority tradesmen. The government, in turn, decided to levy an ad-hoc "Property Tax" on those who thereby made large profits. The purpose of levying this tax was twofold; ensuring social justice as well as eliminating the budget deficit. However, the tax has been subject to serious criticism due to challenges and misconducts in its practice. In this study, the property law is introduced, and practices in Mersin Province are discussed.

Keywords: Property Tax, Mersin, İçel, Second World War.

---

¹ Yrd. Doç. Dr., Çukurova Üniv, Fen-Edebiyat Fak., Tarih Bölümü, ecanak@cu.edu.tr.

Giriş

İkinci Dünya Savaşı, Almanya'nın 1 Eylül 1939 tarihinde Polonya'yı işgaliyle resmen başlamıştır. Savaşın başlamasıyla birlikte daha önce aralarında imzalamış oldukları antlaşmalar gereğince İngiltere ve Fransa Almanya'ya, İtalya'da Fransa'ya savaş ilân etmiştir. Bu nedenle savaş, kısa sürede bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Hatta bu esnada Almanya'nın Yunanistan ve Girit'i ele geçirmesi üzerine Türkiye de savaşa dâhil olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bunun üzerine Türkiye, dış politikada daha temkinli hareket ettiği gibi karşılıklı saldırmazlık ve güvenlik taahhütlerini içeren antlaşmalarla da sınırlarını garanti altına almaya çalışmıştır. Fakat İtalya'nın 7 Nisan 1939 tarihinde Arnavutluk'u işgali üzerine bu politikasını değiştirmiştir.² Bu doğrultuda 12 Mayıs 1939 tarihinde İngiltere, 23 Haziran 1939 tarihinde Fransa ile ortak birer deklarasyon, 19 Ekim 1939 tarihinde de İngiltere ve Fransa ile "Üçlü İttifak" antlaşması imzalamıştır.³

Alman ordularının 1940 Mayısında Fransa'ya saldırması ittifak antlaşmasına göre Türkiye'nin savaşa girmesini gerektirmiştir. Ancak Türkiye, Fransa'nın yenilmesi ve İngiltere'nin yalnız kalması ile kendisine vaat edilen askeri yardımların tamamlanmamasını gerekçe göstererek savaşa girme konusunda aceleci davranmamıştır. Hatta Fransa'nın uğradığı yenilgi Türkiye'de derin bir şok etkisi yaparak savaş dışında kalma azmini de pekiştirmiştir. Bundan dolayı Türkiye, bir taraftan İngiltere'nin savaşa girmesi yönündeki baskılarına karşı koymaya çalışırken bir taraftan da sınırına dayanmış olan Almanya ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Nitekim kısa bir süre sonra iki ülke arasında, 18 Haziran 1941 tarihinde Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması, 9 Ekim 1941 tarihinde de Türkiye-Almanya Ticaret Antlaşması imzalanmıştır.⁴

Türkiye'nin Almanya ile yaklaşması İngiltere ile Amerika'nın tepkisine ve Türkiye üzerindeki baskılarını artırmalarına neden olmuştur. Bu baskı, müttefik zaferinin ufukta görüldüğü 1942 yılından itibaren daha da artmıştır. Buna rağmen

² Cemil Koçak, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)*, Ankara 1991, s.138; Tefvik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, Ankara 2004, s.402.

³ Koçak, *Türk-Alman İlişkileri*, s.153-172; Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, C.I., İstanbul 2003, s.269-270; İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, C.I (1920-1945), Ankara 2000, s.599-607.

⁴ Selim Deringil, *Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, İstanbul 1994, s.106, 144, 157; Soysal, *a.g.e.*, s.645-646; Koçak, *Milli Şef Dönemi*, s.513.

Türk devlet adamları savaşa girmeme konusunda azami gayret göstermişlerdir.⁵ Fakat İngiltere ve Amerika'nın savaştan sonra yalnız kalmak istemiyorsa Almanya ile ilişkisini kesmesi gerektiğini kesin bir dille belirtmeleri üzerine, 2 Ağustos 1944 tarihinde Almanya ile olan ilişkisini kesmiş ve hatta 23 Şubat 1945 tarihinde de savaş ilân etmiştir.⁶ Ancak bunun fiili bir sonucu olmamıştır.

Türkiye savaş dışında kalarak daha fazla yayılmasına engel olmakla birlikte savaşın bütün sıkıntılarını yaşamış ve her an savaşa girecekmiş gibi de hazırlık yapmıştır. Bu kapsamda bir milyona yakın vatandaşını da silâh altına alarak asker sayısını artırmıştır. Ancak çalışabilecek durumda olan bireylerin askere alınması üretimin azalmasına ve tüketimin artmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra savaşın neden olduğu istikrarsızlıktan dolayı ülke ekonomisi bozulmuş, enflasyon artmış, temel gıda maddeleri karaborsaya düşmüş ve hatta karnelerle dağıtılmıştır. Bozulan ekonomiye rağmen tarım fiyatlarının yükselmesinden dolayı büyük çiftlik sahipleri ile ticaretle uğraşan gayrimüslim azınlıklar muazzam kazançlar elde etmişlerdir. Bu nedenle hükümet, karaborsa ve vurgunculuğu ortadan kaldırmak, bütçe açığını gidermek ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla çeşitli tedbirler almıştır. Bu tedbirlerden birisi de "*Varlık Vergisi Kanunu*"dur.

Varlık Vergisi Kanunu'nun Çıkarılması

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşadığı ekonomik sıkıntıları aşabilmek için çeşitli iktisadi tedbirlere başvurmuştur. Bu doğrultuda öncelikle Recep Peker'in başkanlığında oluşturulan bir komisyon tarafından "*Milli Korunma Kanunu*" adlı bir kanun tasarısı hazırlanarak Meclise sunulmuştur. 18 Ocak 1940 tarihinde kabul edilen tasarı, 26 Ocak 1940 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁷

Kanunun birinci maddesinde mahiyetine değinilmiş olup buna göre kanunun, "*Fevkalade hallerde devletin bünyesini iktisat ve*

⁵ Bu dönem işbaşındaki kadronun çoğu Birinci Dünya Savaşı'nı yaşamış olduğundan ülkeyi savaş dışında tutmak istemiştir. Deringil, *a.g.e.*, s.57.

⁶ 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında Rusya, İngiltere ve Amerika devlet başkanları Yalta'da bir araya gelerek savaş sonrası kurulacak dünya düzeninin ilkelerini görüşmüşlerdir. Görüşmeler sonucunda Birleşmiş Milletler teşkilatının kurulması gündeme gelmiş ancak mart ayına kadar Almanya ve Japonya'ya savaş ilân etmeyen ülkelerin bu teşkilatın kurucu üyesi olamayacağı açıklanmıştır. Bunun üzerine Türkiye, savaş sonrasında yalnız kalmamak için 23 Şubat 1945 tarihinde Almanya ve Japonya'ya savaş ilân etmiştir. Çavdar, *a.g.e.*, s.414-415; Necdet Ekinci, "İnönü ve II. Dünya Savaşı Yılları", *Türkler*, C.16, Ankara 2000, s.721-722.

⁷ *Resmî Gazete*, S.4417 (26 Kânunusani 1940), s.13213-13216.

---

milli müdafaa bakımından takviye maksadıyla İcra Vekilleri Heyeti'nce bu kanunda gösterilen şekil ve şartlar dairesinde vazife ve salahiyetler verildiği" belirtilmiştir. Bahsedilen fevkalade hallerin ise umumi veya kısmi seferberlik, devletin bir harbe girmesi ihtimali ile Türkiye'yi de ilgilendiren yabancı devletlerarasındaki harp hali olarak ifade edilmiştir.

Kanunun uygulamaya girmesiyle birlikte fiyatlardaki yükseliş bir miktar durmuş, ancak karaborsa ve vurgunculuk ortadan kalkmadığı için halkın genelini ilgilendiren ekonomik sorunlar çözüme kavuşmamıştır. Hatta bir süre sonra fiyatların tekrar yükselmeye başlamasıyla birlikte halk, en temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamaz hale gelmiştir. Hükümetin gün geçtikçe kötüleşen ekonomiye yönelik yeni çözüm arayışlarının gündemde olduğu döneme tesadüf eden 7 Temmuz 1942 tarihinde Başbakan Refik Saydam beklenmedik şekilde aniden ölmüştür. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, yeni hükümeti kurma görevini Şükrü Saraçoğlu'na vermiştir. Şükrü Saraçoğlu da önceliklerinin ekonomik sorunlar olduğunu ifade ederek bu hususla ilgili çalışmalar yapılacağını açıklamıştır.⁸ Yapılan çalışmaların mahiyetine dair ilk bilgiyi ise 5 Ağustos günü TBMM'de hükümet programını okurken *"...Biz ne sarayın, ne sermayenin, ne de sınıfların saltanatını istiyoruz. İstedığımız sadece Türk milletinin hâkimiyetidir"*⁹ diyerek vermiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de 1 Kasım 1942 tarihinde gerçekleşen Meclisin yeni yasama yılı açılışında *"...Şuursuz bir ticaret havası, haklı sebepleri çok aşan bir bahalılık belası, bugün vatanımızı ıstırap içinde bulunduruyor... Acı ile hatırlamalıyız ki milletin iâşe işlerini tanzim etmek yolunda Cumhuriyet Hükümetlerinin sarf ettikleri gayretlere, iki seneden beri cemiyetimiz tarafından hiç yardım edilmemiştir. İşte bugün ilk hallolunacak mesele, umumi itimat havasının iade edilmesidir. Bulanık zamanı, bir daha ele geçmez fırsat sayan eski batakcı çiftlik ağası ve elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metaı yapmaya yeltenen gözü doymaz vurguncu tüccar... Büyük bir milletin bütün hayatına küstah bir surette kundak koymaya çalışmaktadırlar.*

Ticaretin ve iktisadî faaliyetlerin serbestliğini bahane ederek milleti soymak hakkını hiç kimseye, hiçbir zümreye tanımamalıyız" diyerek yapılacak düzenlemenin nasıl olması gerektiğine dair

---

⁸ Muhammet Güçlü, "Varlık Vergisi ve Ankara Uygulaması", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S.11 (1996), s.177.

⁹ *Ayn Tarihi*, Ağustos 1942, s.32.

düşüncesini ifade etmiştir.¹⁰ İsmet İnönü'nün düşüncesini açıklamasından kısa bir süre sonra tasarıya son şekli verilerek Meclise sunulmuştur. Kanunla birlikte savaş ortamından istifade ederek aşırı kazanç sağlamış olanların kazançlarının bir kısmının geri alınması öngörülmüştür. Bunun yanı sıra toplanacak olan vergiyle olağanüstü dönemde elde edilen aşırı kazançların vergilendirilmesi, bütçe açığının kapatılması, spekülasyonların stokladıkları malları piyasaya sürmesi ve buna bağlı olarak fiyatların düşmesi, karaborsacılığın azalması, tedavüldeki para miktarının normal seviyeye inmesi ve sosyal adaletin sağlanması amaçlanmıştır.¹¹

Kanunla ilgili teknik çalışmalar ise Başbakan Şükrü Saraçoğlu başkanlığında Maliye Bakanı Fuat Ağralı, Müsteşar Esat Tekeli ve Maliye Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanı Fuat Adalan'dan oluşan bir komisyon tarafından gerçekleştirilmiştir. Vergiyle ilgili çalışmaların devam ettiği sırada Şükrü Saraçoğlu, kamuoyu desteği sağlayabilmek için dönemin önde gelen gazetelerinin başyazarlarıyla bir araya gelerek verginin gerekliliğine değinen yazılar yazmalarını istemiştir.¹² Bunun üzerine Hüseyin Cahit Yalçın, Yunus Nadi, Ethem İzzet Benice, Zekeriya Sertel gibi farklı siyasi görüşlere sahip kişiler vergiyi övücü mahiyette yazılar yazmaya başlamışlardır.¹³ Dönemin basınının bu tavrında ise vergilerinin asgari düzeyde tutulmasının

¹⁰ İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973, C.II (1939-1960), Ankara 1993, s.33; Tarihe Düşülen Notlar-1 Yaşama Yılı Açılışlarında Cumhurbaşkanlarının Konuşmaları-1 (1 Mart 1924-14 Aralık 1987), Ankara 2011, s.103-104.

¹¹ Nevin Coşar, "Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk Söylentileri", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.58, S.2 (2003), s.5. Bazı araştırmacılar vergiyi Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslaşma sürecinde uyguladığı politikaların devamı olarak görüp özellikle Yahudi azınlığa karşı uygulanan bir iktisadî Türkleştirme metodu olarak değerlendirmiştir. Eva Groepler, *İslâm ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler*, (Çev. Süheyla Kaya), İstanbul 1999, s.103. Bunun yanı sıra bazı araştırmacılar da verginin görünüşte İkinci Dünya Savaşı koşullarında kaynak sağlamak, vurgunculuğu önlemek ve fiyatların düşmesini sağlamak amacıyla çıkarıldığını ancak asıl amacın ticareti Türklere vermek, yani azınlıkların ekonomi içindeki gücünü azaltıp, Türk burjuvazisine kaynak sağlamak olduğunu iddia etmiştir. Yahya S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadî Tarihi (1923-1950)*, İstanbul 1994, s.262-264; Rifat N. Bali, "Milliyetçilik ve İşadamları", *Birikim*, S.83 (Mart 1996), s.90-91; Rıdvan Akar, *Aşkale Yolcuları Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları*, İstanbul 2000, s.90-91; Ali Kırca ile *Siyaset Meydanı, Azınlıklar: Kaybolan Renkler*, İstanbul 2000, s.41.

¹² O. Murat Güvenir, *II. Dünya Savaşında Türk Basını*, İstanbul 1991, s.101.

¹³ A. Başer Kafaoğlu, *Varlık Vergisi Gerçeği*, İstanbul 2005, s.57; İbrahim İnci, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Varlık Vergisi Uygulaması", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.10, S.2 (2012), s.282.

yanı sıra Vatan Gazetesi'nin vergiyi destekleyici mahiyette yayın yapmamasından dolayı üç ay süreyle kapatılması da etkili olmuştur.¹⁴

Komisyunun çalışmaları neticesinde ortaya çıkan tasarı Meclise sunulmadan önce CHP grubunda ele alınmış ve hararetli tartışmalara neden olmuştur.¹⁵ Gruptaki görüşmeyi müteakiben Meclise sunulan tasarı, 11 Kasım 1942 tarihinde görüşülmüştür. Kanunun görüşülmesi sırasında söz alan Başbakan Şükrü Saraçoğlu, ülkenin ekonomik durumu hakkında bilgi verdikten sonra verginin gerekçesini şu sözlerle açıklamıştır: *"Bu kanun ile takip ettiğimiz hedef tedavüldeki paraları azaltmak ve memleket ihtiyaçlarımıza karşılık hazırlamaktır. Bu böyle olmakla beraber bu kanunun tatbikinden, Türk parasının kıymetlenmesi, muhtekirler üzerinde toplanan halk buğzunun silinmesi, vergileri ödemek için bizzarure satışa çıkarılacak malların fiyatlarında bir itidal husule getirmesi gibi tâli faydaların tahassül etmesi de imkân haricinde addedilemez."*¹⁶

Görüşmeler sırasında söz alan milletvekillerinden müstakil grup reis vekili ve İstanbul milletvekili Ali Rana Tarhan, hükümetin kanun teklifini mali, iktisadi, içtimai açıdan yerinde bulduğunu ve aynı hedefe varacak ve faydası olacak başka kanun tekliflerini de beklediğini, Antalya milletvekili Rasih Kaplan ise Türk Milletinin hiçbir vakit ne yurdunu ne de istikbalini şunun bunun kazancı veya eğlencesi şerefine feda edemeyeceğini, Bitlis milletvekili Süreyya Örguevren ise kanunun tatbikinde geç bile kalındığını dile getirmiştir.¹⁷

Bu milletvekillerinin yanı sıra Manisa milletvekili Refik İnce, Bursa milletvekili Muhittin Baha Pars ile İstanbul milletvekili Kazım Karabekir de vergiyi destekleyici mahiyette konuşmalar yapmışlardır. Ancak bu milletvekillerinden Kazım Karabekir, vergiyi aşırı kazanç sağlayanların vereceğini belirterek kanunun adının *"Aşırı Kazanç Vergisi Kanunu"* olarak değiştirilmesi teklifinde bulunmuş,

¹⁴ Güvenir, *a.g.e.*, s.102.

¹⁵ Faik Ökte, *Varlık Vergisi Faciası*, İstanbul 1951, s.53.

¹⁶ TBMMZC, C.1, İ.3 (11.11.1942), s.22; *Aynı Tarihi*, Kasım 1942, s.41. Faik Ahmet Barutçu anılarında Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun *"Bu kanun aynı zamanda bir devrim kanunudur. Bize ekonomik bağımsızlığımızı kazandıracak bir fırsat karşısındayız. Piyasamıza egemen olan yabancıların böylece ortadan kaldırarak, Türk piyasasını Türklerin eline vereceğiz"* dediğini belirtmektedir. Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Anılar 1939-1954*, İstanbul 1977, s.263.

¹⁷ TBMMZC, C.1, İ.3 (11.11.1942), s.22-27.

fakat teklifi kabul edilmemiştir.¹⁸ Tasarı, görüşmeleri müteakiben gerçekleştirilen oylama katılan 350 milletvekilinin oybirliği ile kabul edilmiştir.¹⁹

Varlık Vergisi Kanunu'nun İçeriği ve Uygulanması

4305 sayılı Varlık Vergisi Kanunu, 12 Kasım 1942 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.²⁰ Yedi bölüm ile onyed maddeden meydana gelen kanunun birinci bölümünün birinci maddesinde verginin servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalade kazançları üzerinden bir defaya mahsus olmak üzere, ikinci maddede ise kimlerden alınacağına yer verilmiştir.

Kanun gereğince verginin 2395 sayılı Kazanç Vergisi ile 2728 sayılı İktisadi Buhran Vergisi kanunlarıyla ek ve tadilleri mucibince mükellef bulunanlar, büyük çiftçiler, uhdelerinde bulunan binaların ve hisseli ise hissedarların hisselerine düşen bir yıllık gayrisafi gelirinin yekûnu 2.500 liradan ve arsalarının vergide mukayyet kıymetleri 5.000 liradan yukarı bulunan ve bu miktarların tenzilinden sonra mütebaki irat ve kıymetlerle bu vergiyi verebileceği komisyonlarca kararlaştırılanlar, 1939 senesinden beri 2395 ve 2728 sayılı kanunlar mucibince vergiye tâbi bir iş ve teşebbüsle uğraştığı halde bu kanunun neşri tarihinde işini terk, devir veya tasfiye etmiş bulunanlar, meslekleri tacir, komisyoncu, tellal veya simsar olmadığı halde 1939 senesinden beri bir defaya münhasır olsa bile ticari muamelelere tavassut ederek komisyon veya tavassut mukabili olarak her ne nam ile olursa olsun para veya ayniyat almış olanlardan tahsil edileceği açıklanmıştır.

Üçüncü bölümün ikinci maddesinde yazılı servet ve kazanç sahiplerinin mükellefiyet derecelerini tespit etmek üzere her vilayet ve kaza merkezinde mahallin en büyük mülki memurunun

¹⁸ TBMMZC, C.1, İ.3 (11.11.1942), s.27; *Ayn Tarihi*, Kasım 1942, s.42-45; Kazım Karabekir, *Ankara'da Savaş Rüzgârları: II. Dünya Savaşı, CHP Grup Tartışmaları*, İstanbul 1994, s.426.

¹⁹ Oylamaya katılmayanlar arasında gayrimüslim milletvekilleri de yer almıştır. TBMMZC, C.1, İ.3 (11.11.1942), s.35; Rıfat N. Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, İstanbul 2001, s.464. Vergi tarh edilirken kolaylık olsun diye Gayrimüslimler için G, Müslümanlar için M, Ecnebiler için E, Dönmeler için de D grubu şeklinde bir sınıflandırma oluşturulmuştur. Ökte, *a.g.e.*, s.48. Bunlardan G grubu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Ermeni, Rum ve Yahudileri, D grubu geçmişte azınlık ya da başka bir ülkenin vatandaşı iken Müslümanlığı kabul etmiş olanları, E grubu ise başka bir ülkenin uyruğundan olan ancak Türkiye'de ticari faaliyet sürdüren Levantenler ile Latinleri kapsamaktadır. Akar, *a.g.e.*, s.62.

²⁰ *Resmî Gazete*, S.5255 (12 Teşrinisani 1942), s.3965-3966.

---

başkanlığında en büyük mal memurundan ve ticaret odaları ile belediyelerin kendi üyeleri arasından seçeceği ikişer üyeden oluşan komisyonlar kurulması öngörülmüştür.²¹

Ticaret odası bulunmayan yerlerde ise odanın seçeceği üyeler yerine belediyenin, üyeleri dışında olup ticaret ve ziraattan anlayanlar arasından iki kişi seçeceği, en büyük mülki ve maliye memurlarının bu komisyonlarda bizzat bulunacağı, komisyonların büyük çiftçileri tespit için yapacağı toplantılarda ticaret odası yerine ziraat odaları tarafından kendi azaları arasından, bulunmayan yerlerde ise belediyelerce hariçten ve ziraattan anlayanlar arasından seçilecek iki kişinin komisyonunda yer alacağı belirtilmiştir.

Komisyonların kararını ekseriyetle vereceği, eşitlik halinde ise başkanın olduğu tarafın kararının tercih edileceği, komisyonların kararını onbeş gün içerisinde vereceği, mükelleflerin tespiti sırasında isimleri unutulmuş olduğunda ise bu isimlerin varidat dairelerince tespit olunarak yeniden teşkil olunacak komisyonlara bildirileceği, komisyonların da azami onbeş gün içinde bu isimlerin ödeyeceği vergi miktarını belirleyeceği açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde komisyonlarca verilecek kararların şehir ve kasabalarda varidat dairelerinin kapılarına, köylerde ise münasip yerlere yapıştırılmak suretiyle duyurulacağı, listelerin asıldığı yerlerde günlük gazete çıkıyorsa bu gazetelerde, gazete çıkmayan yerlerde ise belediye tellalları marifetiyle ilân olunacağı, komisyonların kararlarının kesin olacağı ve bunlara karşı idari ve adli mercilerde dava açılmayacağı belirtilmiştir.

Mükerrer tarh olunması halinde bunlardan en yüksek olanının kalarak diğerlerinin silineceği ve vergilerin ilanından sonra onbeş gün içerisinde ödeneceği, bu süre zarfında ödenmeyen vergiler için Tahsili Emval Kanunu²² uyarınca birinci hafta % 1, ikinci hafta içinde % 2 zam yapılacağı, ilân tarihinden itibaren bir ay içerisinde borçlarını ödemeyen mükelleflerin ise borçlarını ödeyinceye kadar bedeni kabiliyetlerine göre askeri niteliği olmayan genel veya belediye hizmetlerinde çalıştırılacağı ancak kadınlar ile 55 yaşını geçen erkeklerin borçları hakkında Tahsili Emval Kanunu tatbik edilmekle birlikte çalışma mükellefiyetine tâbi tutulmayabileceği açıklanmıştır.

---

²¹ Örnek olarak İstanbul ve İzmir'de üçer komisyon kurulmuştur. Serap Tabak, "Varlık Vergisi ve Aydın İlinde Uygulaması", *Gazi Akademik Bakış*, S.17 (2015), s.286.

²² Kanun hakkında bilgi için bkz. *Tahsil-i Emval Kanunu Talimatnamesi*, İstanbul 1934.

Beşinci bölümde ise verginin mükellefiyeti tüm aileye yayılarak mükellef tutulan karı kocanın veya kendileriyle birlikte oturan kardeşlerine ait dükkân, depo, ambar, fabrika ve imalathanelerde veya bunlara benzer yerlerde bulunan bütün menkul mallar ile tapuda veya vergide bunlardan herhangi biri namına kayıtlı olan gayrimenkul malların bu kanun mucibince alınacak vergi ve zamların kanuni teminatı hükmünde olduğu, bu malların satılmasında da Tahsili Emval Kanunu hükümlerinin tatbik olunacağı ve kanun hükümlerinin uygulanmasından da İcra Vekilleri Heyeti'nin sorumlu olacağı belirtilmiştir.

Belirtilen süre zarfında vergisini ödemeyenler ise yurdun çeşitli yerlerindeki çalışma kamplarına gönderilmiştir. Bu doğrultuda mükellefler, Palu-Elazığ, Diyarbakır-Bitlis-Van ve Erzurum-Ağrı transit yollarıyla Kop-Zigana-Deveboyu geçitlerinin kardan temizlenmesi işinde çalıştırılmıştır.²³ Ancak buraya gelenler de sürekli olarak çalışmamıştır. Örnek olarak bu yerlerin başında gelen Erzurum Aşkale'ye gidenler ilk etapta bir süre çalışmışlar, sonraki günlerini ise çalışmadan bekleme içerisinde geçirmişlerdir.²⁴

Mükelleflerin ödeyeceği vergiler ise her vilayet ve kazada teşekkül eden komisyonlar tarafından belirlenmiştir.²⁵ Komisyonlar ise mükelleflerin ödeyecekleri vergiyi belirlerken bireyin yaşantısı, giyimi, yakın çevresi gibi hususları göz önünde bulundurmuştur. Bunların yanı sıra bireyin dini durumunun da belirlenen vergi miktarında etkili olduğu iddia edilmiştir. Nitekim vergi listelerinin açıklanmasıyla birlikte gayrimüslim azınlıklara daha fazla vergi konulduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra azınlıklarla kurulan

²³ "Varlık Vergisi Vermiyenler Nerelerde Çalıştırılacak", *Yeni Mersin*, 17 Birincikanun 1942; Bali, *a.g.e.*, s.444. Bu kişilere kamp yevmiesi olarak günlük 250 kuruş verilmiştir. Bu paranın ise 60 kuruşu yiyecek, yatacak gibi masraflar için kesilmiş geriye kalan kısmı da borçlarına karşılık olarak mahsup edilmiştir. Faik Ökte'nin belirttiğine göre ülke genelinde kamplara götürülen kişi sayısı 2.057'dir. İstanbul'daki mükelleflerin yanı sıra İzmir'den 88, Bursa'dan da 100 kişi kamplara gönderilmiştir. Ökte, *a.g.e.*, s.158.

²⁴ Aşkale'ye gönderilenlerden yaklaşık 900 kişi 1943 Ağustosunda Eskişehir Sivrihisar'a gönderilmiş, buradan da ailelerinin yanlarına, işlerinin başına dönüp çalışarak borçlarını ödemelerine izin verilmiştir. Ayhan Aktar, "Varlık Vergisi'nin Hikâyesi", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.121 (Ocak 2004), s.85.

²⁵ Vergiyle ilgili olumsuz eleştiriler genellikle itiraz ve temyiz hakkının olmamasının yanı sıra mükelleflerin ödeyeceği miktarlar belirlenirken objektif kriterler uygulanmamasından kaynaklanmıştır. Faik Ökte hatıralarında bu durumu, "Yan yana aynı dükkânda çalışan, aynı kirayı veren, aynı istidatta olan Müslim ve gayrimüslim iki vatandaşa tarh ettiğimiz vergilerin arasındaki ölçüsüz fark, verginin ilânı günü foyamızı meydana vurmuştu" şeklinde ifade etmiştir. Ökte, *a.g.e.*, s.15.

ortaklıklardan dolayı yüksek vergi konulan Müslüman işadamlarının başvurusu üzerine vergi miktarlarında düzeltmeler yapılması da mükellefler arasında ayırım yapıldığı iddialarını desteklemiştir.²⁶

Müslümanların yanı sıra yabancı mükelleflere de ayrıcalık yapılmıştır. Şöyle ki, vergi miktarlarının belli olmasından sonra harekete geçen yabancı konsoloslar, yabancıların ödemekle yükümlü olduğu vergi miktarlarına itiraz ederek indirim talebinde bulunmuşlardır. Bu talepler karşısında Şükrü Saraçoğlu, “*Arkadaş, ben Osmanlı Devleti’nin sadrazamı değilim. Bana böyle bir teklifte bulunamazlar...*” diyerek tepki göstermekle birlikte yabancıların vergilerinde ciddi miktarlarda indirime gidilmiştir.²⁷

Mükelleflerin ödeme konusunda isteksiz davranması üzerine hükümet, tahsilâtı hızlandırmak için vergisini ödemek isteyenlere bankalar aracılığıyla birtakım kolaylıklar sağlamıştır.²⁸ Buna rağmen vergisini ödemeyenler ise çalışma kamplarına sevk edilmiştir. Bütün bu uygulamalar neticesinde ise toplanması öngörülen 465.384.820 liranın ancak 314.920.940 lirası tahsil edilebilmiştir. Geriye kalan miktarın ise 109.985.481 lirası tahsil edilmemiş, 40.478.399 lirası da yanlış ve mükerrer yazıldığı için iptal edilmiştir. Buna göre verginin tüm yurttaki tahsilât oranı yaklaşık olarak % 74 olmuştur. Vergisini ödeyenlerin dini durumuna bakıldığında ise gayrimüslimlerin 166, Müslümanların 115, yabancıların ise 33 milyon lira ödediği tespit edilmiştir. Toplam tahsilât ise o dönemki bütçe harcamalarının % 34.4’üne tekabül etmiştir.²⁹

Ödenmeyen vergiler için ise 17 Eylül 1943 tarihli ve 4501 sayılı “*Varlık Vergisi Kanununa Ek Kanun*” çıkarılmıştır.³⁰ Bu kanunla Maliye Bakanı, tahsil edilmemiş borçların terkinine karar vermeye yetkili kılınmıştır. Nitekim kısa bir süre sonra, 15 Mart 1944 tarihli ve 4530 sayılı “*Varlık Vergisi Bakayasının Terkinine Dair Kanun*” ile de

²⁶ Vehbi Koç’a konulan 1 milyon liralık vergi, müracaatı üzerine 600 bin liraya indirilmiştir. Vehbi Koç, *Hayat Hikâyesi*, İstanbul 1973, s.69.

²⁷ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, C.II, İstanbul 1999, s.234.

²⁸ Buna göre bankaların varlık vergisinin mükelleflerine kredi açacağı, Ziraat, İş ve Osmanlı bankalarının varlık vergilerinin % 20’sini ödemiş olanlara menkul mal mukabilinde ikrazatta bulunacağı, Emlak Bankası’nın gayrimenkul üzerine ikrazat yapacağı, Sümerbank fabrikalarının pamuk, deri gibi hammaddelerle mensucat satın alacağı, Ziraat Bankası’nın zahire mübayaasına devam edeceği, Merkez Bankası, Ziraat ve İş Bankası’nın dâhili istikraz tahvillerine mukabil para vereceği açıklanmıştır. “Varlık Vergisi Mükelleflerine Hükümet Kolaylık Gösteriyor”, *Yeni Mersin*, 26 Birincikânun 1942.

²⁹ Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İstanbul 2000, s.140, 221.

³⁰ *Resmî Gazete*, S.5513 (21 Eylül 1943), s.5837.

tahsil edilmemiş vergilerin terkinde karar verilmiştir.³¹ Vilayetler için tahakkuk eden vergi miktarı ile bunların tahsilât miktarı ve oranı ise şu şekilde olmuştur:³²

Sıra	Vilayet Adı	Tahakkuk Miktarı	Tahsilât Miktarı (1942)	Tahsilât Oranı (%)
1	Afyon	840.098	803.098	95
2	Amasya	311.160	311.160	100
3	Ankara	16.713.117	15.143.443	90
4	Antalya	889.109	866.339	97
5	Ağrı	381.250	358.850	94
6	Aydın	1.615.548	1.493.876	92
7	Balıkesir	2.274.410	2.109.292	92
8	Bilecik	388.249	374.835	96
9	Bingöl	78.200	56.800	72
10	Bitlis	23.750	17.750	74
11	Bolu	673.693	651.308	96
12	Burdur	206.491	202.311	97
13	Bursa	11.060.589	5.534.264	50
14	Çanakkale	2.344.082	1.601.114	68
15	Çankırı	180.430	176.430	97
16	Çoruh	90.900	78.150	55
17	Çorum	300.750	298.750	99
18	Denizli	1.046.252	983.257	93
19	Diyarbakır	1.088.500	806.724	79
20	Edirne	1.037.250	683.383	65
21	Elazığ	344.289	244.530	71
22	Erzincan	127.587	126.437	99
23	Erzurum	1.029.019	913.166	88
24	Eskişehir	1.204.345	1.189.445	98
25	Gaziantep	834.379	779.817	93
26	Giresun	443.735	430.955	97
27	Gümüşhane	115.177	109.177	94
28	Hakkâri	5.626	5.626	100
29	Hatay	3.253.440	1.978.794	60

³¹ *Resmî Gazete*, S.5657 (17 Mart 1944), s.6613.

³² Muhammet Güçlü, "Varlık Vergisi (11.11.1942-15.3.1944)", *Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.3 (Kasım 1991), s.102-104. Ancak bazı vilayetlerin tablodaki tahsilât miktarı hükümetin mükelleflere sağladığı kolaylıklar, vergisini ödemeyenlerin çalışma kampına sevk edilerek Tahsil-i Emval Kanunu uyarınca mallarının haczederek satılmasıyla birlikte bir miktar daha artmıştır. Nitekim en çok mükellefin olduğu İstanbul'da toplam tahsilât 221.307.508 liraya yükselmiştir. Aktar, *Türkleştirme Politikaları*, s.221.

30	İçel	6.232.515	5.242.337	84
31	Isparta	306.712	302.176	98
32	İstanbul	347.779.607	179.591.322	51
33	İzmir	27.645.001	19.385.652	70
34	Kars	783.950	763.585	97
35	Kastamonu	462.791	438.321	94
36	Kayseri	1.132.286	1.132.286	89
37	Kırklareli	450.741	296.115	65
38	Kırşehir	105.400	97.100	92
39	Kocaeli	1.808.070	1.522.269	84
40	Konya	1.820.820	1.789.174	98
41	Kütahya	1.064.256	1.057.419	99
42	Malatya	421.006	379.021	90
43	Manisa	2.234.074	2.099.019	93
44	Maraş	373.200	348.871	93
45	Mardin	324.250	322.282	99
46	Muğla	840.515	833.485	99
47	Muş	63.450	60.176	94
48	Niğde	681.122	640.107	94
49	Ordu	548.350	470.881	86
50	Rize	145.341	90.664	62
51	Samsun	2.390.975	2.177.577	91
52	Seyhan	9.922.537	7.342.761	74
53	Siirt	167.651	157.031	93
54	Sinop	264.392	257.392	97
55	Sivas	891.923	736.845	82
56	Tekirdağ	655.726	543.791	83
57	Tokat	794.270	773.776	97
58	Trabzon	609.721	494.103	81
59	Tunceli	50.520	47.455	94
60	Urfa	969.310	864.058	89
61	Van	113.300	108.300	95
62	Yozgat	453.250	326.592	72
63	Zonguldak	1.716.027	1.442.922	84

Tabloya göre en fazla vergi İstanbul'da toplanmış, en yüksek tahsilât oranı ise % 100 ile Hakkâri ve Amasya'da gerçekleşmiştir. Vilayet bazlı bakıldığında ise tahsilât oranlarının genel itibariyle yüksek olduğu görülmektedir. Fakat İstanbul ve Bursa gibi yüksek vergi tarh olunan vilayetlerde tahsilât oranının düşük kalması yurt genelindeki tahsilât oranının da düşük çıkmasına neden olmuştur.

Varlık Vergisi Kanunu'nun Mersin Uygulaması

Kanunun Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmesiyle birlikte Mersin'de vergi ödemesi gerekenler ile ödeyecekleri vergilerin belirlenmesi için çalışmalara başlanmıştır. Bu doğrultuda öncelikle vilayetin en büyük mülki amiri başkanlığında vergi tespit komisyonu oluşturulmuştur. Kanun gereğince bu komisyon; vali, defterdar ile belediye ve ticaret odasının seçeceği ikişer kişiden teşekkül etmiştir. Mersin komisyonu da Vali B. Sahip Öрге başkanlığında Ticaret Odası adına ikinci reis Şevket Sümer ile Fuat Morel, belediyeden Enver Germen ile İzzet Kaptan ve maliyeyi temsilen Defterdar B. Halil Serim'den meydana gelmiştir. İlk toplantısını 16 Kasım günü gerçekleştiren komisyon, saat 14.00'e kadar sürdürdüğü çalışması esnasında vergi mükelleflerinin isimlerini tespit etmiştir. Bu esnada Maliye Müfettişi İhsan Baç da vergi işleriyle alakadar olmak üzere Mersin'e gelmiştir.³³ Nitekim komisyon çalışmalarına devam ederken İhsan Baç da toplantılara iştirak etmiştir.³⁴

Komisyonun yoğun çalışmaları neticesinde mükelleflere dair liste kasım ayı sonuna doğru şekillenmeye başlamıştır. Ancak listenin son şekli üzerinde çalışmalara devam edildiği ve aralık ayı başında ilân edileceği açıklanmıştır. Mükelleflerin vereceği vergi miktarı ise tüccar ve akar sahibinin üç yıllık faaliyeti göz önünde tutularak ve bu esnada bankalar, birlikler, gümrükler ve parti teşkilatları gibi yerlerden gelen bilgiler doğrultusunda belirlenmiştir. Bu sırada şehirdeki tapu işlemleri de durdurulmuştur.³⁵

Komisyonun çalışmalarını tamamlayarak listenin nihai şeklini alması üzerine komisyon başkanı Vali B. Sahip Öрге Yeni Mersin Gazetesi'ne konuyla alakalı şu açıklamayı yapmıştır:³⁶ *"Komisyonumuz uzun ve titiz çalışmalardan sonra kararlarını tam bir ittifakla vermiştir. Her isim üzerinde kanunun emrettiği şekilde bütün materyallerden istifade edilmiş ve arkadaşlar arasında bir görüş ve kanaat birliği hâsıl olmadan vergi tespit edilmemiştir. Bilhassa harp kazançları üzerinde çok titiz davranan komisyonumuz evvela kanuni, sonra vicdani vazifesini hakkıyla ifa edebilmek ve bunun vicdani*

³³ "Verginin Alınması İçin Hazırlıklara Başlandı", *Yeni Mersin*, 17 İkinciteşrin 1942.

³⁴ "Varlık Vergisi Tatbikatı İlerliyor", *Yeni Mersin*, 24 İkinciteşrin 1942; "Varlık Vergisi Komisyonu Hazırlıklarını Tamamladı", *Yeni Mersin*, 27 İkinciteşrin 1942.

³⁵ "Varlık Vergisi Komisyonu Hazırlıklarını Tamamladı", *Yeni Mersin*, 27 İkinciteşrin 1942; "Komisyon Vergi Listesini Pazartesi Tamamlayacak", *Yeni Mersin*, 29 İkinciteşrin 1942.

³⁶ "Sayın Valimizin Gazetemize Demeci", *Yeni Mersin*, 8 Birincikanun 1942.

mesuliyetini de üzerine almak gibi tam bir maddi ve manevi mesuliyeti göz önünden hiçbir saniye uzak tutmamıştır. Bu suretle verdiğimiz kararlardan dolayı vatan ve kanun ve hatta vicdan vazifemizi elimizdeki imkânlar ve vasıtalar nispetinde ifa etmiş olduğumuzu kuvvetle zannediyoruz.

Komisyon arkadaşlarımızın her an göz önünde tuttıkları maddi ve manevi mesuliyet karşısında mesailerini tam bir hassasiyetle ifa etmiş olduklarına da ayrıca bir kanaatim vardır. Bu sebepten komisyon azalarının mesailerini kanunun emrettiği vecibeler ile tatbiki hususundaki hassasiyetlerinden dolayı takdir ile anmağı ayrıca bir borç bilirim.”

Vergi listelerinin mükelleflere duyurulması amacıyla bir nüshası hükümet konağı yanındaki maliye tahakkuk şubesinin, bir nüshası da belediye binasının duvarına asılmıştır.³⁷ Listeye göre Mersin’de 25.000 lira ve üzeri vergi ödemekle mükellef tutulan isimler şunlardır:³⁸

Mükellefin İsmi	Vergi Miktarı (TL)
Şaso Kardeşler ve Şaol Kohen	600.000
Nazım Gandur Kardeşler	600.000
Mehmet ve Şefik Hariri	370.000
Nazım Miskavi	200.000
Ahmet Ramazan	150.000
Zeki Bilmen ve Mehmet Akil	150.000
Anadolu İnkişaf Şirketi	120.000
Hancıoğlu Mehmet Necati	115.000
Mustafa ve Salah Gandur	110.000
Mehmet Akil ve Ortakları	100.000
Mustafa Erdişli	95.000
Fahri Gürani ve Oğulları	80.000
Mersin Akdeniz Limited Şirketi	80.000
Jozef Katoni ve Şürekâsı	75.000
Mahmud Rumani	60.000
Müteahhit Hazık Ziya ve Ortağı	60.000
Fuat Barbur	58.000
Toros Limited Şirketi	50.000
Bahaeddin Közberi ve Şürekâsı	50.000
İbrahim Derviş ve Fazıl Siddik	50.000

³⁷ “İçel Defterdarlığından İlan”, *Yeni Mersin*, 8 Birincikanun 1942.

³⁸ “25.000 Liradan Fazla Vergi Verecek Olan Mükellefleri Yazıyoruz”, *Yeni Mersin*, 8 Birincikanun 1942.

Abdülhamit Nasır	45.000
Cemal Alp ve Abdülhamit Demirel	30.000
Mülhem Şelfun	30.000
Mehmet Canlı ve Ortakları	30.000
Mehmet ve Ali Safa	30.000
Mehmet ve İsmail Saydam	30.000
Vital Stromza	30.000
Şükrü Diyaş	30.000
Sait Çiftçi Kardeşler	27.000
Mehmet Sabaheddin ve Ortakları	25.000
Enis ve Cemil Tarhan	25.000

Bunların yanı sıra 141 kişi de 25.000 liradan az vergi ödemekle mükellef tutulmuştur. Bunların ödemekle yükümlü olduğu vergi miktarı ise 425.126 lira olarak tespit edilmiştir.³⁹ İrat sahiplerinden de 124 kişi vergiye tâbi olup bunların ödemekle yükümlü oldukları vergi miktarı ise 259.193 lira olarak belirlenmiştir.⁴⁰ Listelerin ilanıyla birlikte vergisini ilk ödeyen kişi İsmet İşevi sahibi İzzet Kaptan olmuştur.⁴¹

Verginin kanuni süresi içerisinde ödenmesi sürecinde Mersin’de ciddi bir ticari hareketlilik görülmüştür. Bu esnada tüccarların vergilerini ödemek için ellerindeki malları nakde çevirmeye başlamasıyla birlikte gıda maddeleri başta olmak üzere manifatura ve tuhafiyeye ürünlerinin fiyatlarında gözle görülür bir düşüş meydana gelmiştir.⁴² Bu durum halkın ihtiyacı olan ürünleri bulabilmesinin yanı sıra ucuz fiyattan satın alabilmesini de sağlamıştır. Bu nedenle verginin ilk olumlu sonuçlarının kısa süre içerisinde görüldüğü söylenebilir.

Verginin ödeme süresinin dolmasıyla birlikte Mersin’de vergi ödemekle mükellef tutulan 312 kişiden 247’si vergisinin tamamını öderken, 27’si bir kısmını ödemiş, 38’i ise hiç ödeme yapmamıştır. Bu nedenle 312 mükelleften toplanması öngörülen 4.214.995 liralık verginin ilk etapta 2.752.793 liralık kısmı tahsil edilebilmiştir.⁴³ Ancak ilerleyen günlerde gerçekleşen ödemelerle birlikte Mersin’de vergi tahsilât oranı % 80’lere kadar yükselmiştir. Bunun yanı sıra

³⁹ “Mersin Merkezdeki Mükellefler”, *Yeni Mersin*, 9 Birincikanun 1942.

⁴⁰ “İrad Sahiplerinden Kimler Varlık Vergisi Verecek”, *Yeni Mersin*, 10 Birincikanun 1942.

⁴¹ “Varlık Vergisi”, *Yeni Mersin*, 9 Birincikanun 1942.

⁴² “Mükellefler Borçlarını Kâmilten Denecek Şekilde Ödediler”, *Yeni Mersin*, 25 Birincikanun 1942.

⁴³ “Varlık Vergisi”, *Yeni Mersin*, 16 İkincikanun 1943.

devletin vergisini ödemek isteyenlere sağlamış olduğu kolaylıklar ile vergisini ödemeyenlerin mallarının Tahsil-i Emval Kanunu'na göre haczedilerek defterdarlık tarafından satışa çıkarılmasıyla birlikte vergi tahsilât oranı % 90'lara kadar çıkmıştır.⁴⁴ Ancak Mersin'de vergisini ödemeyen mükelleflerden hiç kimse çalışma kampına gönderilmemiştir. Bununla birlikte diğer yerlerde olduğu gibi kanunun Mersin'deki uygulaması esnasında da birtakım olumsuzluklar yaşanmıştır.⁴⁵ Fakat verginin ülke genelindeki % 74'lük tahsilât oranı ile Mersin'deki tahsilât oranı mukayese edildiğinde Mersin'in ülke genelinden yüksek bir tahsilât oranına sahip olduğu görülmektedir. Buna göre verginin Mersin uygulamasının toplanması öngörülen vergi açısından başarılı olduğu söylenebilir.

Sonuç

Varlık Vergisi, İkinci Dünya Savaşı yıllarının olağanüstü şartlarının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve savaş ortamından dolayı aşırı kazanç elde etmiş kişilerin kazançları üzerinden bir defaya mahsus olmak üzere alınmış olan bir vergidir. Ancak uygulamada görülen birtakım olumsuzluklar verginin eleştirilmesine neden olmuştur. Bu eleştiriler ise genellikle uygulamadaki keyfiliklerden kaynaklanmıştır. Buna karşın vergiyle tahsili öngörülen yaklaşık 465 milyon liranın 318 milyon lirası tahsil edilerek ülkenin mali sıkıntılarının hafiflemesi ve toplumsal adaletin sağlanması noktasında önemli kazanımlar elde edilmiştir. Verginin ödeme süresinin bir ay ile sınırlandırılması ise karaborsayı ve vurgunculuğu önleyerek tüccar ve stokçuların ellerindeki malları piyasaya sürmesine neden olmuş, bu da fiyatların düşmesini sağlamıştır. Bu nedenle vergiden beklenen faydaların genel itibarıyla elde edildiği söylenebilir.

Verginin en önemli sonuçlarından birisi de servet ve mülkiyet dağılımı üzerindeki etkisidir. Bu bağlamda vergisini ödemek isteyen

---

⁴⁴ "Borçlarını Ödemeyenlerin Malları Satışa Çıkarıldı", *Yeni Mersin*, 20 İkincikanun 1943; "Vilayetimizde Tahsilât Yüzde 90 Nisbetinde", *Yeni Mersin*, 3 Şubat 1943. Ancak haczedilen mallar hemen satılamamıştır. Örneğin Yeni Mersin Gazetesi'nin 21 Ocak 1944 tarihli nüshasında yer alan bir haberde vergiden dolayı 30.600 lira borcu olan bir zatın eşine ait Kışla Caddesi üzerindeki iki katlı 162 numaralı hanenin idare heyeti kararıyla artırmaya konulmasına rağmen alıcı çıkmadığı, bu nedenle Tahsil-i Emval Kanunu'nun 13. maddesi uyarınca artırma süresinin on gün uzatıldığı belirtilmiştir. "Artırma Müddeti Uzatılmış", *Yeni Mersin*, 21 İkincikanun 1944.

⁴⁵ Şekip Alpsoy, *Varlık Vergisi ve İçel'deki Etkileri*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin 2001, s.118-133.

gayrimüslim azınlıkların sattığı menkul ve gayrimenkuller genellikle Müslüman tüccar ve işadamları tarafından satın alınmıştır. Bu yönüyle vergi, cumhuriyet döneminde Müslüman-Türk burjuvazisinin oluşması noktasında da önemli katkı sağlamıştır. Buna karşın azınlıkların yeni yatırımlar konusunda çekingen davranmasının ve hatta zamanla ülkeden göç etmesinin de önemli gerekçelerinden birisi olmuştur.

Verginin Mersin uygulaması esnasında 312 mükellefe konulan 4.214.995 liralık verginin yaklaşık olarak % 90'lık kısmı tahsil edilmiştir. Bu oran Türkiye genelinde ise % 74 civarında gerçekleşmiştir. Buna göre Mersin'in vergi tahsilâtı hususunda Türkiye geneline göre başarılı olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra vergisini ödemeyen mükelleflerin malları haczedilmekle birlikte hiç kimse çalışma kampına gönderilmemiştir.

KAYNAKLAR

Resmi Yayınlar

Ayın Tarihi (Kasım/Ağustos 1942).

Resmî Gazete (1940-1944).

TBMMZC, C.1, İ.3 (11.11.1942).

Sürelî Yayınlar

Yeni Mersin (1942-1944)

Kitaplar ve Makaleler

AKAR, Rıdvan, *Aşkale Yolcuları Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları*, Belge Yayınları, İstanbul 2000.

AKTAR, Ayhan, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

_____, "Varlık Vergisi'nin Hikâyesi", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.121 (Ocak 2004), s.82-87.

Ali Kırca ile Siyaset Meydanı, Azınlıklar: Kaybolan Renkler, İstanbul 2000.

ALPSOY, Şekip, *Varlık Vergisi ve İçel'deki Etkileri*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin 2001.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *İkinci Adam*, C.II, İstanbul 1999.

BALİ, Rifat N., "Milliyetçilik ve İşadamları", *Birikim*, S.83 (Mart 1996), s.90-91.

_____, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

BARUTÇU, Faik Ahmet, *Siyasi Anılar 1939-1954*, İstanbul 1977.

COŞAR, Nevin, "Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk Söylentileri", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.58, S.2 (2003), s.1-27.

ÇAVDAR, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitapevi, Ankara 2004.

DERİNGİL, Selim, *Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994.

EKİNCİ, Necdet, "İnönü ve II. Dünya Savaşı Yılları", *Türkler*, C.16, Ankara 2000, s.703-745.

GROEPLER, Eva, *İslâm ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler*, (Çev. Süheyla Kaya), Belge Yayınları, İstanbul 1999, s.103.

GÜÇLÜ, Muhammet, "Varlık Vergisi (11.11.1942-15.3.1944)", *Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.3 (Kasım 1991), s.96-109.

_____, "Varlık Vergisi ve Ankara Uygulaması", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S.XI (1996), s.177-186.

GÜVENİR, O. Murat, *II. Dünya Savaşında Türk Basını*, İstanbul 1991.

İNCİ, İbrahim, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Varlık Vergisi Uygulaması", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.10, S.2 (2012), s.272-290.

İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973, C.II (1939-1960), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayını, Ankara 1993.

KAFAOĞLU, A. Başer, *Varlık Vergisi Gerçeği*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005.

KARABEKİR, Kazım, *Ankara'da Savaş Rüzgârları: II. Dünya Savaşı, CHP Grup Tartışmaları*, İstanbul 1994.

KOÇ, Vehbi, *Hayat Hikâyem*, İstanbul 1973.

KOÇAK, Cemil, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1991.

_____, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, C.I., İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

ÖKTE, Faik, *Varlık Vergisi Faciası*, İstanbul 1951.

SOYSAL, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C.I (1920-1945), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2000.

TABAK, Serap, "Varlık Vergisi ve Aydın İlinde Uygulaması", *Gazi Akademik Bakış*, S.17 (2015), s.279-294.

Tahsil-i Emval Kanunu Talimatnamesi, İstanbul 1934.

---

*Tarihe Düşülen Notlar-1 Yaşama Yılı Açılışlarında
Cumhurbaşkanlarının Konuşmaları-1 (1 Mart 1924-14 Aralık 1987),
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.*

*TEZEL, Yahya S., Cumhuriyet Döneminin İktisadî Tarihi (1923-
1950), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994.*

